

Muinas-Egiptuse ahvatlus

Sergei Stadnikov

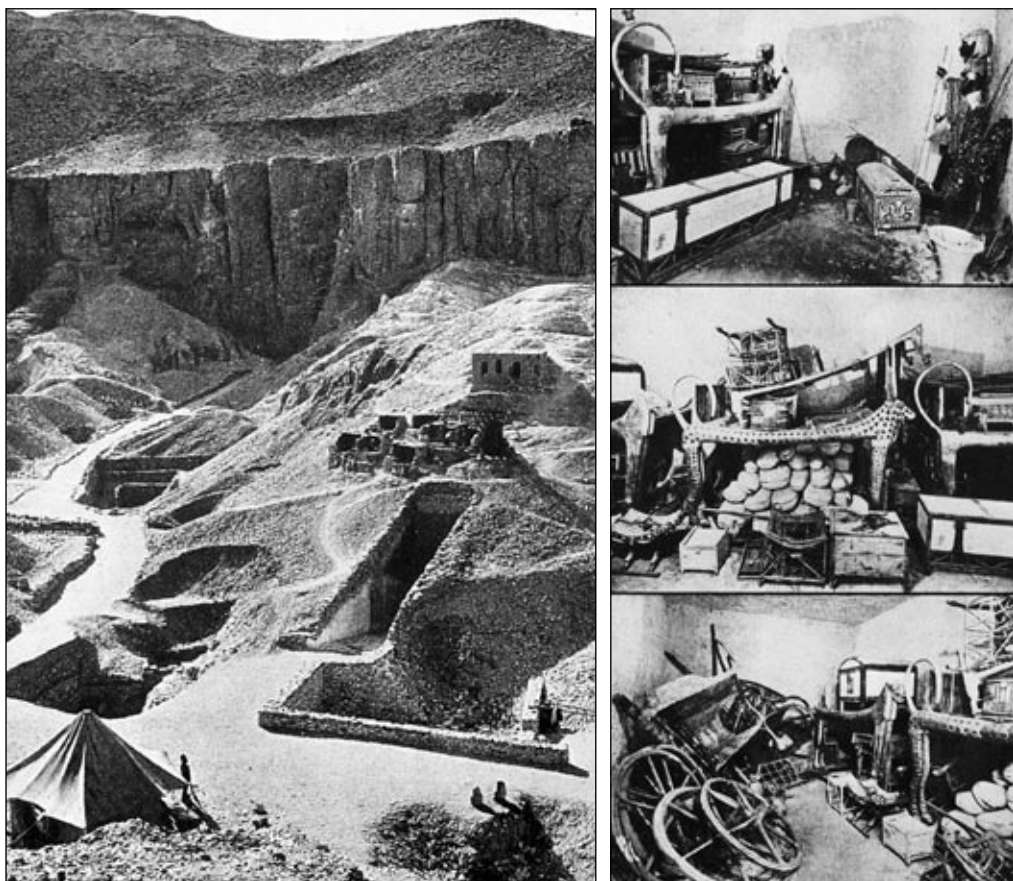


Uudistajad ja muinasteadlased jälgivad Tutanhamoni hauakambri väljakaevamisi Kuningate orus 1922/1923. Repro

Kui heita kas või põgus pilk nüüdisaegse turisminduse närviliselt tõmblevale turule, torkab pea kohe silma Egiptuse reise reklaamivate firmade rohkus. Eelkõige pakutakse puhkusevõimalusi sügistalvisel hooajal, kuid ettenägelikumad bürood ei piirdu ainult sellega. Tavaprogrammile lisaks korraldatakse väljasõite Karnakis, Luxoris, Gizas, Sakkaras, Abu Simbelis, Edfus, Kairos ja mujal asuvate vanaegiptuse mälestusmärkide juurde. Näiteks maailma suurim teemakohane muuseum – Egiptuse Muuseum – on lausa üle küllastatud selle iidse tsivilisatsiooni kunstiaaretest.

Ja paljud inimesed tööpoolest sõidavadki. Hoolimata tihtipeale ebakindlast majanduslikest võimalustest, mitmete reisifirmade pankrottidest ning kohapealsete giidide reeglina pinnapealsest tasemest. Kui sõidukorraldajad suudavad väljakäidud lubadusi mingilgi rahuldaval tasemel täita, siis pajatavad suveniiridega koju naasnud tänulikud päevitunud ja muljetest pakatavad „kultuuripalverändurid” oma tuttavatele või mõnikord lausa võhivõõrastele pikalt-laialt nähtust-kogetust. Mälestusi jagub harilikult paljudeks aastateks, kui mitte kogu eluks. Ja hinge täidab mingi sisemine uhkus teadmisest – ma nägin seda kõike ise oma ihusilmaga!

Kuni käesoleva aasta alguses alanud „araabia kevadeni” püramiidide maale reisivate kaasmaalaste arv järjekindlalt suurenes. Lootkem selle tendentsi peatsele taastumisele, on



Panoraamfoto Tutanhamoni hauakambrist Kuningate orus ja kolm ülesvõtet hauakambri siseruumidest ning hauapanustest. Repro

ju Egiptus meile lähim „maailmaimed“ maa; võimalikud alternatiivsed sihid tuleks seada aga hoopis kaugemale: Indiasse, Hiinasse, Perusse jne. Kusjuures Vana-Egiptuse kõrgkultuuri pärandit saab huvilistele esitleda vägagi efektselt (erinevalt näiteks Mesopotaamias eksisteerinud Sumeri-Akadi-Babüloonia-Assüüria tsivilisatsioonist), sest Niiluse kallastel kõrgub hulgaliselt aastatuhandetevanuseid hingematvaid arhitektuurimälestisi. Konstateerigem, et isegi iseteadvad vanad kreeklased ja roomlased hindasid Giza püramiide maailmaime nimetuse vääriliseks. Õigupoolest olid need koos Assüürias valitsenud kuninganna Semiramise (Shammuramat; 824–810 e. Kr.) legendaarsete rippaadadega ainsad, mida kreeklased pidasid võrdseteks omaenda ilmaimedega. Giza püramiidid, eelkõige vaarao Hufu (Cheopsi) oma, on ka ainukesed (suures osas) säilinud vanaaja maailmaimed – igati sümboolne!

Üksjagu inimesi, kes seni olid saanud teatud ettekujutuse möödunud aegadest peamiselt näituste, dokumentaalfilmide, ajalooõpikute ning populaarteaduslike raamatute vahendusel, avastasid endalegi üllatuseks edasise teadmiste süvendamise vajaduse sellest kõrgkultuurist. See kummaline tarve ei jäta neid enam kunagi maha, viimasega on muu hulgas seletatav egiptoloogialaste teoste üldiselt hea läbimüük siinsel raamatuturul. Seda tõsiasja võin muuseas kinnitada, toetudes omaenda vastavale kogemusele: minu tagasihoidlikud „Vana-Egiptuse kultuurilugu“ (Tallinn, 1998) ja eelkõige turistidele mõeldud „Egiptus.

Kohtumine Vana-Egiptusega" (Tallinn, 2007) müüdi läbi päris suurtes tiraažides; praegu valmistatakse ette nende raamatute kordustrükke.

Huvi Vana-Egiptuse kultuuripärandi vastu korreleerus igati loogiliselt „raudse eesriide" lõpliku lagunemisega paarikümne aasta eest, mil veelgi avardasid reisivõimalused. Ometigi ei saa niinimetatud Egiptuse-palavikku ainult sellega põhjendada. Mind ei jäta maha mingi imelik tunne, mida ma üritaksin sõnastada järgmiselt: meie ühiskonnas on alati eksisteerinud sügav vaikne aukartus ürgsete tsivilisatsioonide, kaasa arvatud püramiididema ees, mis nüüd lõpuks leidis endale osalise väljundi.

Nüüd oleks tagumine aeg veidi arutleda järgmise igati õpetliku nähtuse üle. Enamik neist, kellest said aja jooksul egüptoloogid, ei olnud Egiptuses sündinud, paljud ei ole isegi seal kunagi viibinud. Osa õpetlasi hoomab ja mõtestab seda maailmaajaloo kahe vanima tsivilisatsiooni (Sumeri kõrval) hulka kuuluvat maad, lähtudes kõigepealt esteetilisest nägemusest – egiptlaste kunst on lihtsalt täiuslik. Mõnda muinasteadlast köidab juba iseenesest Vana-Egiptuse ajaloo iidsus ning aastatuhandetepikkune kestus. Inglise egüptoloog Alan Gardiner (1879–1963) tahtis aga vastupandamatult analüüsida ja tõlkida vanaegiptuse hieroglüüfilisi ning hieraatilisi tekste. Võib veel esitada mitmeid teisigi põhjusi.

Kuid need on tõenäoliselt – vähemalt mulle tundub nii – siiski mingi fundamentaalsema fenomeni üksikud tahud. Ehk on tegemist geneetilise mälu omapärase ilminguga? Kas või mingi atavistliku „individuaalse kultuurilise alateadvuse" tasandil. Näiteks ladina ja kreeka tähestiku kujunemisel saab täheldada egiptuse foneetilis-ideogrammilise kirjasüsteemi osalist mõju; antiik-kreeka arhailise perioodi monumentaalskulptuur (elkõige nn. kourosed) ning templehitus asuvad aga juba otseselt egiptuse eeskujude mõjuväljas – siin meenub mulle kõigepealt kultuslikel eesmärkidel loodud suursuguselt uhke „Lõvide terrass" Delose saarel paikneva Apolloni templi juures. Siia võiks veel julgelt lisada egiptlaste meditsiini, tähevaatluse, keemia ning matemaatika. Samuti ärgem unustagem Egiptuse tähtsust kristluse püsistumisel meie ajaarvamise esimestel sajanditel. Teemakohaseid näiteid võib tuua veelgi, kuid ka juba esitatutest piisab täiesti, väitmaks järgmist: Muinas-Egiptuse kultuuripärand moodustab kaaluka (loomulikult mitte ainsa) kogumi õhtumaa ja Venemaa tsivilisatsioonilistes alustes. Ülimalt tähendusrikkalt uuritakse Vana-Egiptuse kõrgkultuuri kõige põhjalikumalt just Euroopas ja Põhja-Ameerikas, seevastu praeguses Egiptuse Araabia Vabariigis tegutseb rahvusvaheliselt arvestatavaid kohalikke egüptolooge siiski suhteliselt vähe (kinnitan oma väidet isiklike tähelepanekute alusel); egüptoloogia on oma päritolult Euroopas, täpsemalt Prantsusmaal, tekkinud humanitaarteadus.

Puhta õigluse ja parima teadusliku uurimistöö huvides peaksid arheoloogilised leiud asuma nende päritolumaades. Teatavasti ei ole see aga kaugeltki nii ega saagi kunagi saja-protsendiliselt olema. Egüptoloogia kasvas osaliselt välja riskantsest, muinsusi sageli kahjustavast aaretejahist. Järelikult olid algselt tähtsal kohal rahaline huvitus, teaduslaadne uudishimu, kollektsioneerimise kirg või mõnikord koguni ehtmehelik edevus. Vastuoluline nähtus kui niisugune löi aga omakorda eeldused süsteemseks akadeemiliseks loometöök. Samuti ärgem unustagem, et lugematu arv Muinas-Egiptuse mälestusmärke asus paljude sajandite jooksul sisuliselt kaitsetuna võõras islamiusulises ümbruskonnas. Sealne muinsuskaitse asutati Jean-François Champollioni (1790–1832) ja Auguste Mariette'i (1821–1881) eestvedamisel. Sellega päästeti hävitamisest hulgaliselt kunstiaardeid, sest riiki eeskätt sõjaliselt ja tehnoloogiliselt moderniseerida ihanud Muhammad Ali Pašale (valitses 1805–1848) ei tähendanud muinsusmälestised suurt midagi. Isevalitseja käsul ehitati kunagised templid tihti ümber vabrikuteks, neid põletati sageli lubjaahjudes ja tehti veel teisigi vandalismiakte. Ainuüksi aastail 1810–1828 lammutati niiviisi vähemalt 13 templit. Mõnda neist saab imetleda vaid omaaegsetel maalidel, joonistustel ning gravüüridel. Loomulikult lõhkusid või tükeldasid ka eurooplased üksjagu mälestusmärke,



Jean-François Champollion (1790–1832). Repro

näiteks vedas prantsuse rändurist orientalist Émile Prisse d'Avennes (1807–1879) Pariisi jumal Amoni Karnaki templi seinetele raiutud kuningate nimetahvleid, ent ei viinud ära suurehitisi.

Seega ei ole vaja imestada, kui siinmail ilmuvad (harva, kuid ometigi) „tavaliste” inimeste sekka mingid veidravõitu indiviidid, kes ei suuda isegi iseendale päris lõpuni põhjendada oma väliselt vähe motiveeritud Egiptuse-vaimustust. Siiski, vaid vähesed nende seast suudavad teha järgmise, otsustava valiku – pühendada end Vana-Egiptuse ajaloo, keele, arheoloogia, religiooni, kirjanduse jms. uurimisele. Teisisõnu – saada egiptoloogiks, mis tavaliselt tähendab katsumusterohket (esmajoonel majanduslikus mõttes) elu.

Osutaksin veel ühele asjaolule. Nii meil kui mujal aktiveeruvad aeg-ajalt mitmesugused vaimset laadi huvipuhangud, näiteks indiaanlaste kultuuride, hinduismi, budismi jne. vastu. Vana-Egiptuse tähendus kohalikule vaimuelule on tagasihoidlikum, kuid see-eest stabiilselt

püsiv. Viimati elas maailm tõelise egiptomaania üle Teise maailmasõja eelsetel aastatel, kuningas Tutankhamoni (u. 1334–1325 e. Kr.) hauakambri avastamise (1922) lainearjal. Viimasest sai 20. sajandi arheoloogiline sensatsioon, mis muu hulgas mõjutas kirjandust, filmikunsti, moodi jne. Sõjajärgsetel aastakümnetel muutus vaimne olukord selles suhtes oluliselt tasakaalukamaks.

P. S. Egiptust imetlesid juba vanad kreeklased, ühed tänapäeva Euroopa tsivilisatsiooni kaugetest ettekuulutajatest. Arhailisel ja klassikalisel ajastul (8.–4. saj. e. Kr.) külastasid Niiluse-maad reaalselt või pärimuslikult paljud Kreeka haritlased, näiteks Ateena riigimees Solon (ca 640–560 e. Kr.), Mileetoses sündinud väidetavalt esimene filosoof Thales (u. 624–546 e. Kr.), filosoof ja matemaatik Pythagoras (u. 580–500 e. Kr.), „ajaloo isa” Herodotos (u. 484–425 e. Kr.) ja veel paljud teisedki isiksused. Huvi- ja teadusreisid Niiluse kallastele kuulusid elitaarse hariduse juurde; harilikult külastati Giza püramiide, Teeba templeid ning Kuningate Orus asunud vaaraode juba sajandite eest rüüstatud kaljuhauakambreid. Ja suuresti kreeklaste vahendusel pärisime Egiptuse-kiindumuse ka meie.



Sergei Stadnikov

(1956)

Lõpetanud 1982 Tartu ülikooli, 1983–1986 täiendanud end Peterburis. Egiptoloog. aastast 2000 ajaloomagister. Avaldanud „Sinuhe jutustuse”, „Ptahhotepi elutarkuse” kommenteeritud tõlke, „Vana-Egiptuse kultuuriloo” ning arvukalt erialaseid artikleid. Rahvusvahelise Egiptoloogide Assotsiatsiooni ja Baltisaksa Kultuuriseltsi tegevliige.